

Balogh Róbert elemző (politológus),
Generáció 2020 Egyesület

Migráció, mint anomália – a bevándorló-kérdéstől a bevándorló-veszélyig¹

1. A migráció és a vándor képe a közösségi döntés-előkészítésben és döntéshozásban 1999-2007

A közösségi szintű migrációs politika előtt álló konkrét célok és feladatok meghatározására néhány hónappal az Amszterdami Szerződés hatálybalépése után és egy előzetes terv elfogadása után (Vienna Action Plan, 1998), 1999 októberében a finnországi Tamperében tartott Európa Tanácson került sor. Ez a tudatosan mérőföldkőnek szánt program kiegészülve a 2004 novemberében elfogadott, a megvalósítást gyorsítani szándékozó Hágai Programmal határozza meg az azóta eltelt időszak azon lépéseit is, melyek a közös migrációs politika kezdeteinek tekinthetők. Az általam vizsgált időszakban a 2002. június 21-22-i sevillai, az egy évvel később rendezett thesszalóniki, valamint a 2005. december 16-17-i brüsszeli Európa Tanács konklúziói között szerepel kiemelt hangsúllyal a migráció kérdése. Ez nem véletlen, hiszen az első két esetben mediterrán országokról van szó, melyek főként a legutóbbi évtizedben szembesültek a tömeges bevándorlással, míg maga a Hágai Program a holland elnökség egyik jelentős eredménye. A 2005. év végi konklúziók Nagy-Britannia elnökségének utolsó napjaihoz köthetők. Minden esetben olyan országok elnökségének idejére estek fontos iránymutatások, melyek szempontjából a migrációnak növekvő jelentősége van.

A következőkben megvizsgálom azokat a fordulatokat és kontextusokat, melyek a dokumentumokban a migráció jelenségéhez vagy a migráns, vándor személyéhez kapcsolódnak. A feltárt összefüggések alapján rekonstruálom a döntéseket meghatározó

¹ A „Kárpát-medencei Fiatal Politológusok Konferenciája - 50 éves az Európai Unió - Többszintű kormányzás az Európai Unióban” című konferencián elhangzott előadás írott változata (Szeged, 2007. november 30. - december 1.)

migráció-értelmezést, majd ugyanezt a módszert követem a bizottsági dokumentumok esetén is, hogy végül a kettőt összevethessem egymással, s megvizsgálhassam az eltérések okát.

A migráció jelensége ezen Európa Tanácsok záródokumentumaiban rendre jól körülhatárolható szöveggörnyezetben jelenik meg. Tampere óta állandó jelzőként szerepelnek a vándorlás fogalmához a „*flow*” (1) a „*managing migration flows*” formában, illetve a „*legal*”(2) szavak. A „*migration*” fogalma rendszerint az „*asylum*”-hoz, vagyis a menedéjoghoz kapcsolatosan jelenik meg (3). A Sevillában elfogadott állásfoglalás például így fogalmaz „*the separate, but closely related issues of asylum and migration*”. Előbbi fogalomhoz leggyakrabban ugyanakkor a „*minimum standards*” és a Genfi Egyezmény rendelődik, valamivel ritkábban a „*return procedures*” (4) vagy a „*removal effort*”. Az „*effectiveness*” (5), mint kulcsfogalom, mind a migráció, mind a menedéjog kérdésében jelen van. Ezeken felül jellemző, hogy a migráció jelenségének említését azonnal bűncselekmények, illetve azok ellen való fellépésről szóló állítások követik (6), leggyakrabban a „*combating organised crime, smuggling and trafficking of persons*” és az „*illegal migration flows*”. A Hágai Program kiemeli terrorizmust is, mint veszélyforrást. A többi dokumentumban erre talán azért nem találunk példát, mert a nemzetbiztonsági szakszolgálat a bevándorlással kapcsolatos eljárásokban társzervként az egyes tagországokban közreműködik, s ezt a folyamatot egyikük érdekében sem áll közösségi szintre emelni.

A szöveggörnyezet fenti jellemezői világossá teszik, hogy az Európa Tanács a migrációt negatív jelenségként, veszélyes áradatként értékeli, s annak megfékezésére, minimalizálására törekszik. A menedéjog azért lehet az egyik legfontosabb referenciapont, mert ezen a csatornán kívül gyakorlatilag nem maradtak olyanok, melyek lehetővé tennék a legális bevándorlást.

A migrációt övező illegalitás folytonos említése egyben mutatja, hogy a Tanács szemében a migráció jelensége már-már kriminalizálódott. A restriktív álláspont tükröződik a Hágai Program azon kitételéből is, mely felszólítja a Bizottságot „*to apply the procedure provided for in Article 251 TEC to all Title IV measures to strengthen freedom, subject to the Nice Treaty, except for legal migration*”. Más szóval, a bevándorlást kiveszi azon körből, amelybe az Európai Parlament érdemben beavatkozhat, biztosítva ez által, hogy a Tanács fentebb röviden bemutatott szempontjain kívül mások ne érvényesülhessenek. Annak ellenére, hogy a Hágai Program igyekszik a migrációs politika összehangolásának terén is körültekintően eljárni, néhány ponton meglehetősen cinikussá válik.

„*The European Council recognises that insufficiently managed migration flows can result in humanitarian disasters. It wishes to express its utmost concern about the human tragedies that take place in the Mediterranean as a result of attempts to enter the EU illegally. It calls upon the states to intensify their cooperation in preventing further loss of life.*”

Egyrészt a kockázatos utazásokra azért kerül sor, hogy azok, akik az EU nyújtotta keretek közé szeretnének jutni kijátszhassák a szigorú, a legalitást szinte elérhetlenné tevő szabályokat, másrészt amennyiben a záró mondat az ellenőrzések sűrítését irányozza elő, az éppen ezt a meglévő paradoxont élezi tovább.

A kifelé irányuló egységes diplomácia, s így a szuverenitás megnyilvánulási formái közé sorolhatjuk azt, ahogyan a dokumentumok a kitoloncoltak visszafogadására és az illegális vándorlás megfékezésére kötelező egyezményeket nem betartó ún. harmadik országokat megszólítják, illetve figyelmeztetik:

„...[T]he European Council recognises the importance of developing an evaluation mechanism to monitor relations with third countries which do not cooperate with the EU in combating illegal immigration...” (Thesszaloniki) vagy szókimondóbb formában „...[T]he Council considers it necessary to systematically evaluate the relations with those third countries which do not cooperate with the EU in the fight against illegal immigration, while fully respecting the integrity of EC Development Cooperation objectives. Taking into account the Seville European Council Conclusions, insufficient cooperation could hamper the establishment of closer relations with the Union.” (2003.05.19.)

Az Európai Bizottság, mint döntés-előkészítő álláspontja ettől több ponton is különbözik, igaz korántsem hámozható ki olyan egységes és ellentmondásmentes kép az 1999-2006 között keletkezett dokumentumokból, mint az Európa Tanács esetén.

A Bizottság munkájának eredményeként elkészült tanulmányokban, jelentésekben és javaslatokban a fejezetcímek többsége az „*employment*” „*labour*”, „*policy*”, „*global*” „*workers*” és „*cooperation*” szavak köré csoportosul. A kulcsfogalmak közé tartozik még a „*brain-circulation*” is. Ez utóbbi a képzett, illetve képzettséget és gyakorlatot szerzett személyek újbóli letelepedésének támogatását jelenti, akik több évet töltöttek el legális munkával az Unió valamely országában, majd hazatértek, s képzettségüket ott hasznosították. A Bizottság érvelése szerint minden érdekelt fél érdeke, hogy a *brain drain*-t a *brain circulation* váltsa fel Európa és a harmadik világ viszonylatában.

A dokumentumok tehát egyrészt a migráció munkaerő-piaci, gazdasági hatásaira koncentrálnak, másrészt az ún. harmadik országokkal való együttműködés lehetőségét

feszegetik. A látószög mindenképp tágabb, az elemzés szempontjai sokszínűbbek, s tényszerűbbek, mint a Tanács esetében, igaz ez jórészt a dokumentumok jellegéből adódik: a Bizottság döntően szakértőként, előkészítőként lép fel a döntési folyamat során, formailag a Tanács kérésére jár el. Ezért különösen érdekes megvizsgálni azokat az eseteket, mikor ezen szerepein túlnöve, előterjesztőként lép fel, amint az néhány alkalommal a bevándorlók munkavállalásának kapcsán történt. A „*Proposal for a Council Directive on the conditions of entry and residence of third-country nationals for the purpose of paid employment and self-employed economic activities*”² és Franco Frattini biztos 2007. szeptember 13-án a legális migrációval kapcsolatos magas szintű találkozóan elmondott beszéde³ szorosan összefügg, hiszen a harmadik országból érkezők munkához jutásával kapcsolatban fogalmaznak meg követelményeket és javaslatokat. Ugyanakkor a különbségek is jelentősek, s az eltérések nem csak a formai különbségekből, de kettő között eltelt évek számából is következnek.

A 2001-es javaslat részletes indoklásában a lehető legóvatosabb módon jár el: igyekszik hangsúlyozni, hogy a tagállami érdekek semmiben sem fognak sérülni amennyiben a javaslat tanácsi direktívává válik annak ellenére, hogy a munkaerőpiac részleges közösségi szabályozásáról – tehát a politikailag egyik legérzékenyebb területről van szó. Így például a potenciális „gazdasági vándor” számára egyébként igen szigorú megkötéseket tartalmazó ún. „*economic means test*”-et részletező 6. cikkelyhez fűzött indoklás kiemeli, hogy a javaslat értelmében csak az a paragrafus válna kötelezővé, mely biztosítja, hogy ellenőrizhetőek legyenek az állásajánlatok, míg minden további pont a tagállamok belátásától függ. A tervezet alaptétele szerint csak azokat a harmadik országbelieket szabad az Európai Unió területére bocsátani, akik közvetlen munkavállalási céllal érkeznek, s bizonyosan hiányszakmákban fognak dolgozni. A részletesen kifejtett keretek érzékelhetően üresek, s kerülnek a távlati víziókat. Óvatos harmonizációról beszél a javaslat, mely inkább a kivételes esetek – a jelentős legális jövedelemmel és vagyonnal rendelkezők számára nyújt megoldást, némi jogbiztonságot. A később minden fórumon oly hangsúlyossá váló illegalitásról nincs szó, s 2001-ben a Bizottság még nem beszél olyan közösségi szintű, s az USA-ban bevett modellt követő „zöld kártya” programról vagy annak egyértelmű igényéről, mint a közel hat évvel később Franco Frattini által beharangozott javaslat-csomag esetében.

A biztos érvelése lendületes, s mondanivalója első felében igyekszik megkérdőjelezhetetlen adatok idézésével, rendszerbe foglalásával, valamint egy világos

² COM(2001)386 final

³ SPEECH/07/526 „Enhanced mobility, vigorous integration strategy and zero tolerance on illegal employment: a dynamic approach to European immigration policies”

napirend, útiterv felvázolásával kikerülhetetlen következtetések felé terelni az olvasót. Kiindulópontja a versenyképesség és a fenntarthatóság, melyek egyértelműen pozitív tartalmú és ellenállhatatlan erejű fogalmak a politikai spektrum minden releváns tagja számára. Érvrendszere szerint amíg a magasan képzett humán erőforrás migrációja a világgazdaság egyik legfontosabb motorja, addig az illegális migráció azért kikerülhetetlen ellenfél, mert a fekete munkahelyek nagy száma csökkenti a versenyképességet, veszélyezteti magát a versenyt, az integráció pedig az alapértékek megőrzésének kérdése, az „alapító atyák” által képviselt európai kultúra fenntarthatóságának előfeltétele. A beszéd legfontosabb eleme a „Blue EU Labour Card”, amely lényegében a 2001-es javaslatban is meghatározott kategóriák mérsékelt kiterjesztését jelentené a magasan kvalifikált fiatalokat (egyetemi hallgatók, gyakornokok) érintené, számukra biztosítana életszerűbb jogi feltételeket és egyszerűsített adminisztrációs kötelezettséget.

A készülő csomagban testet öltő új migrációs paradigma tehát a szelektív liberalizáció, melynek lényege, hogy akikre gazdasági értelemben „szükség van”, azokat érdekében áll az Európai Uniónak és az egyes tagállamoknak a területükön, a munkaerőpiacon tudni, s számukra az állampolgári jogokhoz hasonló kereteket biztosítani, a haszontalannak, sőt növekvő mértékben fenyegetőnek ítélt többieket pedig az eddigieknél is szigorúbban kell a határoknál feltartóztatni.

A Bizottság törekvése és javaslatainak logikája átfogóbb, közösségi látószög eredménye, s ellentétben a Tanács állásfoglalásaival, melyek politikai tartalma bevándorlással szemben szkeptikus közvélemény illetve a Tanács tagjainak megnyugtatót célozza. A Bizottság inkább munkaerő-piac alapú *policy*-ban gondolkodik, melyet azonban egy paradoxon hat át. A legalitás útjának korlátozása, a folyosók áteresztő képességének drasztikus csökkentése ugyanis nem önmagában áll a migrációs folyamatokat befolyásoló tényezők között, hanem az alább bemutatandó, kiterjedt, dinamikus és nagyon is létező, állami és közösségi szuverenitást áthidaló kapcsolatokat és hálózatokat terel az illegalitás felé. Ezáltal csökken a legalitás elfogadottsága, igénye az érkezők között, s így csökken az *establishment* értéke is. A másik oldalról növekszik az ellenszenv, s főként az előítéletek elfogadottsága a bevándorlókkal szemben, akiknek jelentős csoportjai *anti-establishment* attitűdjükből következően valóban nem igyekeznek a fogadó társadalom igényeinek, főként az integrációnak vagy az asszimilációnak eleget tenni. Ez a szegregáció strukturált megjelenéséhez, a kölcsönhatások intenzitásának csökkenéséhez, s így a kölcsönös el nem fogadás erősödéséhez vezet. A legalis-illegális dichotómián alapuló szelektív paradigma tehát

jogi és politikai konstrukciónak alkalmas, *policy*-ként azonban mókuserékbe tereli az európai bevándorlás kérdését.

2. “There’s a story you’re not writing”, she said —“It’s about home.”⁴ A migráció modellje a migrációkutatásban

A migrációkutatás legutóbbi tizenöt évének legfontosabb eredménye, hogy végérvényesen sikerült meghaladni a több mint száz éven át regnáló, Ernst Georg Ravenstein nevével fémjelzett *push-pull* törvényen alapuló⁵ mechanikus elméletet, illetve annak Michael P. Todaro által 1970-ben továbbfejlesztett munkaerőpiaci változatát⁶. Ezen modellek kiindulópontja az volt, hogy a vándorláshoz vezető racionális döntések meghozatalában az meglévő anyagi erőforrások és a várható haszon mérlegelése a döntő mozzanat. Más szóval a migráció nem más, mint szegény területeken élő szegény, kilátástalan sorban levő emberek útja a gazdag és fejlett világba. Ily módon szinte magától értetődő az is, hogy a migráció és a számos folyamatot jelző, metonímiaként használt globalizáció fogalma számos kutató elképzeléseiben összekapcsolódik.

A legutóbbi években a két nagy nyilvánosságot kapó álláspont, a multikulturalizmus és az anti-multikulturalizmus közötti középutat kereső vállalkozások között Umberto Melotti az „új migrációt” vagyis a mediterrán országok „célországá” válásának politikai következményeit igyekszik a gazdasági globalizáció és a politikai kultúra egyszerű, mindamellet világos kölcsönhatásaként ábrázolni.⁷ Következtetése szerint „Il passaggio a una società multirazziale, multi-etnica, multiculturale, multinlinguistica e multireligiosa...non rappresenta di per sé una soluzione ai problemi esistenti”⁸. A megoldást – tulajdonképpen a szerző által is hivatkozott Bizottság álláspontjához igen hasonlóan – európai szintre emelné: „...occorre elaborare un nuovo progetto sociale europeo”⁹, vagyis az állampolgár-állam olyan definícióját, mely nem teszi szükségessé a politikai részvételt az asszimiláció-integráció sikeréhez. Az „európai állampolgár” kategória csakis közösségi teremtmény

⁴ <http://www.transitorygoo.blogspot.com> 2007.12.09.

⁵ Leírását lásd például Waldo Tobler: Migration, Ravenstein, Thorntwaite and Beyond, University of California http://www.geog.ucsb.edu/~tobler/publications/pdf_docs/movement/migration/Ravenstein.pdf 2007.11.07.

⁶ Lásd Subrata Ghatak: East-West European Migration : Questions and Some Answers pp 30-48, Subrata Ghatak, – Anne Showstack Sassoon, (ed.): Migration and Mobility: The European Context, Palgrave, New York, 2001.

⁷ Umberto Melotti: Migraioni internazionali. Globalizzazione e culture politiche, Bruno Mondadori, Milano, 2004. pp.10-14.

⁸ Ibid p.165

⁹ Ibid.

lehetne, ám ezzel a lépéssel a francia, angol és német állampolgárság-fogalom közötti különbségeket át lehetne hidalni, s közös eszközrendszerrel fellépni a bevándorló-hullám jóléti rendszerekre gyakorolt nyomásával szemben.

Ezt a megközelítést rendkívül határozottan bírálják a migrációkutatás legutóbbi éveit kritikus szemmel vizsgáló *International Migration Research. Constructions, Omissions and the Promises of Interdisciplinarity* című kötet szerzői, elsősorban Andrew Geddes és Adrian Favell. Elemzésük szerint a migráció-kutatás zömét kitevő, s a fentihez hasonló következtetésekre jutó tanulmányok és jelentések módszertani megoldásait nagyban befolyásolja az a körülmény, hogy közösségi forrásból igyekeznek megvalósulni, s így a pályázati kiírások gondolatvilágát igyekeznek követni¹⁰, más szóval önbeteljesítő jóslattá válhatnak a döntés-előkészítők kezében. Ezek a munkák a migrációt potenciális veszélyforrásként, legalábbis stabilitást csökkentő elemként közelítik meg, s azt hullámnak, vagy éppen áttekinthetetlen áradatnak látják. Ebből következik, hogy megoldási javaslataik központjában az integráció áll, vagyis a már jól ismert kompromisszum emberi jogok – „európai értékrend” és az önvédelem képzete – tehát megint csak az „európai értékrend – között. Sandra Lavanex ehhez hozzáteszi, hogy valójában a hagyományosan a *ius soli* és *ius sanguinis* rendszereként leírt különbségek a francia és német modell között a gyakorlatban már-már elhanyagolhatóak, hiszen mára mindenütt restriktív kísérleteket láthatunk. Geddes ezzel összhangban úgy látja, hogy a XIX. századi francia multikulturalizmus Philippe Noiriél álma, s sohasem volt valóság¹¹.

Az 1990-es évek egyik legnagyobb hatású tézisének egy török társadalomtudós, Yasemin Nuhoglu Soysal bontotta ki *Limits of Citizenship: Migrants and Postnational Membership in Europe* című munkájában, mely jólelkű, de tartózkodó és bizalmatlan középútasság helyett a vándor helyét keresi napjaink Európájában. A nemzetállam számára is alkalmatlan keretnek bizonyul, ám az „európai értékek és érdekek” helyét az emberi jogi, univerzalista érvelés veszi át.

A kutatók – akik száma talán még a bevándorlók arányához képest is gyorsan növekszik – többsége ma már elfogadja, hogy a vándor döntését az útrakelésről, a célterület kiválasztásáról, mind az ottani társadalom és állam bevándorlókhoz való viszonyát, valamint a bevándorló életformáját, s a befogadó társadalom tagjaival, kultúrájával, valamint esetleges

¹⁰ Adrian Favell: *The Nation-State and Research on Immigrants in Western Europe* Bommes, Michael – Morawska, Ewa (ed.): *International Migration Research. Constructions, Omissions and the Promises of Interdisciplinarity*, Ashgate, Aldershot, 2005. pp.41-67

¹¹ Noiriél, Gerard: *The French Melting Pot*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1996.

társaival, s eredeti otthonával fenntartott kapcsolatait minden elemében összetett folyamatnak kell értékelnünk.

Némi túlzással a migráns-hálózatok léte tekinthető a mai migrációs kutatáson belül annak a paradigmának, ami száz éve a *push-pull* modell volt. Az elmélet módszertani háttere jóval inkább kötődik a történeti földrajzhoz és a szociológiához, mint a közgazdaságtan világképéhez. Ebben az összefüggésben egyik első megfogalmazója Russell King, aki éppen az Itálián belüli XIX-XX. századi migrációt modellezve mutatta be a kapcsolati hálók erejét az egyes távoli régiók és mikrorégiók közötti útvonal létrejöttében.¹² A hálózatok jelentőségének „felfedezése” jelenti a legfontosabb újítást a migráció-kutatás tankönyvének számító, s sokáig döntően strukturalista-neomarxista alapokon építkező alapmű, Stephen Castles és Mark J. Miller: *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World* 2003-as kiadásában is.

A hálózatok képe harmonikusan kapcsolható a transznacionális terek újszerű gondolatához és metaforáihoz, melyet a német Thomas Faist fejtett ki legrészletesebben. A kapuk és hidak elmélete egyrészt olyan csatornákon keresztül teremt összeköttetést a nemzetállam és a vándor között, melyek az állami szuverenitás részét képezik: a menedékjogi, letelepedési szabályokon keresztül, másrészt olyan utak létét bizonyítja, melyek ezen szuverenitáson kívül esnek: a vándor és kiindulópontja közötti összeköttetések sokaságát, melyeket akkor tévesztünk szem elől, ha a vándort egyszer vendégmunkásnak, a harmadik világ fejlődésének potenciális jövőbeni motorjaként, másszor a jólét elleni támadásnak, harmadszor idegennek, muszlimnak, terrorista ügynöknek vagy éppen csempésznek tekintjük. Az identitás egészét magában foglaló hidak azok, amelyek a hálózatokat életben tartják esetenként kapuzáraskor is.

Vajon merrefelé vezet az út a transznacionális terekben? Eljuthatunk-e ezeken túlra is?

A politikai ideológia, mely a célcsoportnak kijelölt közönség által legfontosabbaknak ítélt problémák és jelenségek között igyekszik rendet teremteni¹³, igen szoros összefüggésben áll a társadalom társadalomtudományok által előállított rekonstrukcióival, vagyis a szociológia metaforáival. A tudományos diskurzus politikára gyakorolt jövőbeni hatása így részben függ az ideológiák jövőjétől és azok átalakulásától. Ugyanakkor a transzformáció irányait éppen a társadalomról, azok új vagy újnak vélt és ábrázolt problémáiról alkotott új metaforák fogják meghatározni.

¹²King, Russell (ed.): *Mass Migration in Europe. The Legacy and the Future*, John Wiley and Sons, Chichester, 1995.

¹³Lányi András: Politikai filozófia napjainkban c. előadása a Debreceni Egyetemen 2007.novmber 21.

A folyamat jobb megértése érdekében az előadás második részében egy esettanulmányt szeretnék bemutatni.

3. A bevándorlás az olasz politika diszkurzív terében 2000-2007

1999-2007 között az állam és bevándorlók viszonya, valamint az iszlám megítélése váltak azokká a témákká, melyek mentén kettéoszlott a politikai közbeszéd és a közvélemény Olaszországban. Mielőtt ezen jelenség elemzéséhez kezdenék, fontos tisztázni a bevándorlók számának tényleges alakulását.

1. 1980-hoz képest a külföldiek száma közel tízszeresére emelkedett.

2. Az európaiak aránya 1970-1990 között jelentősen visszaesett, majd ismét gyors növekedésnek indult, s jelenleg a Kelet-Európából érkezőknek köszönhetően megközelíti az 50%-ot. 5. Az ISTAT és a Caritas adatai közötti 700 000-es eltérésért harmadrészen éppen a román állampolgárok számának megítélésében látható különbség „felelős”. Utóbbi szervezet szerint a Romániából érkezők száma 2007. január 1-én 556 000 volt.¹⁴

3. Ugyanakkor az Afrikából érkezők aránya és száma 1980-1990 között nőtt meg ugrásszerűen.

4. Az ázsiai kontinens országaiból érkezők aránya lényegében több évtizede stagnál, számuk azonban folyamatosan nő. Ez – a várakozással ellentétben - közel sem egyszerűen a kínaiak beáramlását jelenti, hiszen a kínai állampolgárok száma a 200 000 sem éri el.

Az 1990 óta eltelt időszakban két folyamat zajlott egy időben: egyrészt mind markánsabban jelentkezett a szociológiában morális pániknak nevezett jelenség, másrészt egyre erőteljesebben vált a politikai identitás részévé a bevándorlókról alkotott vélemény.

A morális pánik mind a mérsékelt, mind a szigorú konstruktivizmus egyik kedvelt tárgya¹⁵, hiszen a pánik – valamely társadalmi változásra erkölcsi alapon adott erőteljes ellenreakció a „többség részéről” – a „társadalmi probléma”, majd „veszély” képze felé vezető úton megtett első és döntő lépés. A folyamat beindításában kulcsszerepet azok a befolyásos csoportok játszanak, amelyek képesek közvetíteni az állami intézmények és a

¹⁴http://www.db.caritas.glauco.it/caritastest/informiamoci/Riviste_e_publicazioni/Sussidi2007/Libri/dossierim_migrazione2007/materiale/scheda.pdf 2007.11.21.

¹⁵ Raimondo Catanzaro – David Nelken: Come si costruisce un problema sociale. Il commercio ambulante degli immigrati sulla riviera adriatica in: Asher Colombo – Giuseppe Sciortino: Un'immigrazione normale, il Mulino, 2003. pp.25-67.

közvélemény között.¹⁶ Az olaszországi migrációval kapcsolatban a 2000-es években születő veszélyérzet indukálásában egy politikai párt, a *Lega Nord* játszott főszerepet. Ekkorra, a 2000-es évek elejére vált nyilvánvalóvá, hogy a *Lega Nord* valójában nem protest-mozgalom, retorikájának és szervezettségének logikája sokkal inkább a nacionalista mozgalmak jellegzetességeit mutatja. Középpontban az új szimbolika és közösségi identitás létrehozása áll, mely felülírhatja a korábbi identitást, ebben az esetben a szintén újnak és formálódónak tekinthető olasz állampolgári identitást.¹⁷

A párt számára az 1994-95-ös válság után a megújulás ígéretét a 2000-es önkormányzati választásokra a bevándorló- és iszlámellenesség hozta el, mely a következő években a legsikeresebb fegyverré vált a *Lega Nord* és a Berlusconi körül újjáalakuló *Casa della Libertá* jobboldali választási szövetség, majd koalíció kezében.

A bevándorlás-ellenes új retorikai-logikai építmény ugyanazokra az elemekre alapozott, melyek már a mozgalom életének korábbi szakaszában, a Dél-ellenesség korában is hatékonyak bizonyultak. A legfontosabb szerepet a betolakodás, mint irányított kultúraromboló tevékenység és a fizikai veszély - ebben az esetben a terrorista-veszély - bemutatása kapták.

A *Lega Nord* üzenete szerint a migráció jelenségét a nagytőke és a korrump baloldali politikusok háttéralkuja irányítja, melynek értelmében a bevándorlók özöne felpuhítja, alámossa a helyi tradíción alapuló európai kultúrát, hogy ez által egységes piac jöjjön létre, melybe bezúdulhat a fogyasztásra szánt tömegtermékek árhulláma.¹⁸ Maga Umberto Bossi állítja:

Ez az érvelés már 2001 szeptembere előtt is szervesen összekapcsolódott az iszlám hordozta erőszak veszélyességének hangsúlyozásával.

A Milánó közelében fekvő Lodi-ban építendő mecset kapcsán kifejtett agitáció¹⁹, valamint a Velence közvetlen közelében levő Treviso polgármestere, Giancarlo Gentilini erőteljes szimbolikus kirohanásai²⁰ következtében a bevándorló-kérdés vált azzá az eszközzé, melynek segítségével a *Lega Nord* ismét címcimoldalra jutott, s végleg túljutott történetének első stagnáló szakaszán. Ennek mellékhatásaként a migráció jelensége a *Lega Nord* közvetítésével

¹⁶ Ibid hivatkozik Erich Goode - Nachman Ben-Yehuda. *Moral Panics. The Social construction of Deviance.* . Blackwell 1994 című könyvére.

¹⁷ Damian Tambini: *Nationalism in Italian Politics: Stories of the Northern League in Italy, 1980-2000*, Routledge, New York, 2002. pp. 1-8 és 98-128.

¹⁸ Renzo Guolo: *Xenofobi e xenofili: Gli italiani e L' Islam.* Laterza, Roma-Bari, 2003. pp.58-59.

¹⁹ Saint-Blancat, Chantal – Schmidt di Friedberg, Ottavia: *Why are Mosques a Problem? Local Politics and Fear of Islam in Northern Italy* *Journal of Ethnic and Migration Studies. Volume: 31. Issue: 6. 2005.*

²⁰ Renzo Guolo: *Xenofobi e xenofili: Gli italiani e L' Islam.* Laterza, Roma-Bari, 2003. pp.70-74.

a 2007-at megelőző időszakban főként, mint kulturális- és iszlám-kérdés került a társadalmi problémák listájára.

A *Lega Nord* azonban ettől még nem vált *single-issue* párttá. Elképzelései továbbra is a *popolo padano* megteremtéséhez kapcsolódtak. Az iszlámellenes szimbolikus hadjárat az új identitás erősítésének része volt, melyről azután kiderült, hogy a jobboldal számára az országos szavazatmaximálás egyik kiváló eszköze is lehet.

A migráció-ellenes kampány nem azért érte el célját, mert az olasz lakosság alapvetően xenofób, vagy súlyos faji alapú ellenérzések befolyásolják a véleményalkotásban. Sokkal fontosabb, hogy egyrészt a 80-as évek óta fennálló társadalmi konszenzus, mely szerint a bevándorlók túl sokan vannak, s hajlamosak a bűnözésre nem rengett meg (a lakosság 60% illetve 52% vélekedett így 2002-ben²¹).

Másfelől, Olaszország nem tekinthető olyan multikulturális közegnek, melyben a bevándorló és befogadó népesség között jelentős társadalmi tőkét felhalmozó kapcsolatháló jött volna létre. Olaszország nagyvárosai nem olvasztótégelyek: idegenek laknak egymás mellett.²² Ilyen körülmények között már az e tekintetben pionírnak tekinthető Hollandiában és Nagy-Britanniában is egyre bizonytalanabb multikulturális paradigma, mint baloldali diskurzus nem számíthat nagy elfogadottságra, különösen krízishelyzetben nem.

Ezt a képet tovább árnyalja az a mélyebb kutatás, amelyet 1999-2000-ben végzett Maria Letizia Zanier Bolognában²³, az egyik olyan nagyvárosban, ahol a jobboldal átütő és történelmi sikert ért el a 2000-es választáson. Egyrészt kiderült, hogy a bevándorlás kérdése a politikai identitás részévé vált, hiszen az egyértelmű attitűdökre utaló kérdésekre adott válaszok pártállás szerint oszlottak meg. Másrészt a látens előítéletek a válaszadók pártállásától függetlenül jelentek meg. Más szóval a bevándorló-ellenes logikára azok közül is sokan fogékonyak lehetnek, akik tudatosan elutasítják a jobboldalt, s annak xenofób-protekcionista töltetű kampányát.

²¹ Giovanni Giulio Valtolina: Attitudes and Orientations of Italian Society in: Fondazione ISMU: The Tenth Italian Report on Migrations 2004. 9.1. 9.2 táblázat, p.202. hasonló adatok Colombo, Asher: Gli stranieri e noi. Immigrazione e opinione pubblica in Emilia-Romagna, il Mulino, Bologna, 2007. pp.26-27.

²² A leírtak saját 2007. novemberi megfigyelésen alapulnak. A torinói bevándorlók életének mélyebb elemzését lásd: Pietro Cingolani: L'imprevedibile familiarità della città: luoghi e percorsi significativi dei migranti nigeriani a Torino és Giovanni Semi: Il ritorno dell'economia di bazar. Attività commerciali marocchine a Porta Palazzo, Torino in: Decimo, Francesca – Sciortino, Giuseppe (ed.): Reti migranti, il Mulino, Bologna, 2006. pp.59-113.

²³ Maria Letizia Zanier: Destra e sinistra di fronte agli immigrati: identità politica o conflitto di interessi? In: Colombo Asher – Sciortino, Giuseppe: Assimilati ed esclusi, il Mulino, Bologna, 2002. pp.283-315.

Ezen folyamatok következménye a 2007. novemberi fordulat, mely során a római Termini pályaudvar közelében történt gyilkosság nyomán a közvélemény oldaláról megjelenő nyomás napokon belül látványos, gesztusértékű fordulatra kényszerítette Romano Prodi balközép kormányát. Az n.181/2007 kormányrendelet lehetővé teszi a kitoloncolást bírói végzés nélkül is, így gyakorlatilag a *Lega Nord* és az *Alleanza Nazionale* egyik olyan követelését teljesíti, melyet azok még kormányon sem tudtak véghezvinni. A rendelettel a baloldal közel ért a zsákutca végéhez, ahonnan már lépni sem tud tovább. Az önálló koncepció hiánya döntésképtelenséghez vezetett. A gyilkosság körül kibontakozó roma- és kelet-európai-ellenes diskurzus valósággal bilincsbe verte a Prodi-kormányt, s radikális anti-immigrációs útra terelte az egész olasz közéletet. A kérdés tehát: kinél van a bilincs kulcsa?